

„...minden
édenek neve vad
poklokat bűvöl...”

A Magyarországi Tanácsköztársaság

————— „...minden édenek neve vad poklokat büvöl...”
A Magyarországi Tanácsköztársaság

 TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK
AZ ORSZÁGHÁZBAN

Sorozatszerkesztők:
BELLAVICS ISTVÁN, PELYACH ISTVÁN

„...minden édenek neve vad poklokat bűvöl...”

A Magyarországi Tanácsköztársaság

Szerkesztette: Ligeti Dávid, Vörös Boldizsár

A kötet szerzői

ABLONCZY BALÁZS
ANKA LÁSZLÓ
B. MÜLLER TAMÁS
CSUNDERLIK PÉTER
FAZEKAS CSABA
GALI MÁTÉ

GÁNGÓ GÁBOR
HATOS PÁL
K. LENGYEL ZSOLT
LIGETI DÁVID
NAGY SZABOLCS
PAKSA RUDOLF

PÓK ATTILA
RÉVÉSZ TAMÁS
SÁRÁNDI TAMÁS
TURBUCZ DÁVID
UJVÁRY GÁBOR
VÖRÖS BOLDIZSÁR

© Szerzők, 2020

© Országgyűlés Hivatala, 2020

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

www.orszaghazkonyvkiado.hu

A kiadásért felel: Such György

A kiadvány az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült.

Igazgató: Bellavics István

Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora: Pelyach István

Szöveggyondozó, korrektor, névmutató: Széll Szilvia

Műszaki szerkesztő, tördelő: Fodor Gábor

Képszerkesztő: Csősz Anna

A borítókép: A Magyarországi Szocialista Párt kongresszusa az Országgházban az erre a célra átalakított képviselőházi ülésteremben, 1919. június 12-13.

(Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár)

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

magyar
nyomda termék
NYOMDA- ÉS PÁPIRPARI SZÖVETSÉG

ISBN 978-615-5948-37-4

ISSN 2064-4876

TARTALOM

- 7 Hatos Pál: LEFAGYÁS. MAGYAR TÖRTÉNELEM
 1919 KORA TAVASZÁN

- 43 Pók Attila: A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HELYE
 A 20. SZÁZADI MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN

- 53 Ujváry Gábor: KULTÚRA ÉS TERROR.
 A KOMMÜN KULTURÁLIS POLITIKÁJA

- 71 Gángó Gábor: LUKÁCS GYÖRGY
 A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGBAN

- 91 Vörös Boldizsár: „A KÖZÖS MUNKA EREDMÉNYÉBŐL
 MINDENKINEK EGYARÁNT JUT”.
 UTÓPISZTIKUS JÖVŐELKÉPZELÉSEK
 A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁGBAN

- 109 Ablonczy Balázs: A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIA
 ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

- 121 Ligeti Dávid: HONVÉDELEM A VILÁGFORRADALOM
 JEGYÉBEN. A MAGYAR KOMMÜN HÁBORÚJA 1919-BEN

- 141 Révész Tamás: AZ EZERÉVES HAZÁÉRT?
 A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SIKERES MOZGÓSÍTÁSA
 1919 MÁJUSÁBAN

- 161 Fazekas Csaba: A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG „VALLÁSÜGYI
 LIKVIDÁLÓ HIVATALA”

- 173 B. Müller Tamás: A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG POLITIKAI
 RENDŐRSÉGE AZ ORSZÁGHÁZBAN

- 191 K. Lengyel Zsolt: A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ÉS ERDÉLY.
VÁZLAT A BOLSEVIZMUS ÉS A TRANSZILVANIZMUS
VISZONYÁRÓL
- 217 Sárándi Tamás: TANÁCSKÖZTÁRSASÁG A VÉGEKEN.
SZATMÁRNÉMETI 27 NAPJA
- 235 Paksa Rudolf: A RENDSZER TÁMOGATOTTSÁGA:
AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS AZ ELLENÁLLÁS FORMÁI
- 267 Nagy Szabolcs: A KOMMÜN VESZPRÉM MEGYEI
TÁRSADALMI TÁMOGATOTTSÁGÁNAK KÉRDÉSEI
- 285 Anka László: „VESSZENEK! LÓGJANAK! GEBEDJENEK!”
A VILÁGHÁBORÚS MAGYAR KORMÁNYOK TAGJAINAK
SORSA A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN
- 305 Turbucz Dávid: HORTHY MIKLÓS ÉS A SZEGEDI
ELLENFORRADALOM
- 323 Gali Máté: A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG
HISTORIOGRÁFIÁJA
- 341 Csunderlik Péter: ÖRDÖGÖK ÉS LÓKÖTŐK.
A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS
ÁBRÁZOLÁSAI HORTHY-KORI PAMFLETEKBEN
ÉS VISSZAEMLEKEZÉSEKBEN
- 351 A KÖTET SZERZŐI
- 359 NÉVMUTATÓ

Hatos Pál

LEFAGYÁS. MAGYAR TÖRTÉNELEM
1919 KORA TAVASZÁN

Biró Mihály „Vörös parlamentet!” plakátja
(Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Plakát- és Aprónyomtatványtár)

Lefagyás – a közismert fizikai jelenség mára már a mindennapok pszichológiájának mindenki által ismert hasonlata is lett. Mi több, a viselkedéstudomány tudományos szótáraiba szintén bekerült: a félelemtől, váratlan eseménytől, meglepetéstől megbénuló emberi magatartásra utal. Passzivitásra, amely nem szándékos, sőt, amely akár ellenkezik az egyén cselekvésre irányuló akaratával. Traumatikus események hatása alatt a közösségi viselkedésformák is megnyilvánulhatnak dermedt passzivitásban. Vagy már korábban is, amikor bekövetkezésük még csak elkerülhetetlennek látszott. Ahogy tetteink sokszor megelőzik a nekik tulajdonított értelmüket, úgy a reakció hiánya is sokszor észszerűtlennek tűnik utólag. Vagy érthetetlennek, legalábbis a külső szemlélő számára. Nem értjük, hogy valami miért történt, illetve nem történt meg: az ellenállás, a harc vagy éppen a menekülés.

A KÁROLYI-KORMÁNY UTOLSÓ HETEI

A Károlyi-kormányzat 1919. március 21-i bukása utólag törvényszerűnek tűnhet: a győztes antanthatalmak irányában követett „teljesítési politika” semmiféle eredményt nem hozott. Nem is hozhatott, mert ahhoz az kellett volna, hogy a párizsi békekonferencia francia, angol, amerikai és olasz döntéshozói nemet mondanak térségbeli formális és informális kis szövetségeseik gátlástalan nyíltsággal megfogalmazott területi követeléseire. Éppen az ellenkezője történt, a Károlyi-korszak minden egyes napjával egyre kevésbé nyílt remény az események visszafordítására, a területfogalások megfékezésére. Károlyi és munkatársai nem látták, hogy politikájukat a múlt terhe alakítja, míg a nagyhatalmakat leginkább a jövő szereplői érdekelték. De a belátás hiányát aligha vethetjük a szemükre. A történész számára, aki a széttört üvegcserepekből következteti ki a hajdani ragyogás képét, a múlt már csupán (re)konstrukció, s munkája végeredménye a törésvonalak csúnya mátrixa, míg a kortárs tekintetében a tükrök összetörésének pillanatában csak az imént megsemmisült ragyogás után hirtelen támadt úr képe ural el mindent. A magyar közvélemény 1918–1919 fordulóján, Kolozsvár, Kassa, Pozsony karácsony és újév heteiben bekövetke-

zett megszállásának reménytelen másnapján csak ezt a *képtelen* űrt érzélte. Ennek máig legismertebb jelképe a Károlyi-korszakban született híres plakát, Jeges Ernő alkotása, a „Nem! Nem! Soha!”. A hatásos grafikát nem csupán finanszírozta a Károlyi-kormány által létrehozott Országos Propaganda Bizottság, hanem üzenetét, a dacos tiltakozást, a Károlyi-kormány nyíltan fel is vállalta, olyannyira, hogy az 1919 januárjában Budapestre érkező amerikai misszió tagjainak is bemutatták a plakátot, amely angol megfogalmazásban még költőien alliterált is: „No! No! Never!”¹

Amennyire lehetetlennek tűnt a magyar közvéleménynek azonban *bármiféle* területi megcsonkításba belenyugodnia, olyannyira abszurd lett volna a párizsi „négy nagytól”, s főképp a befolyása tetőpontján lévő Clemenceau francia miniszterelnök részéről a magyar „birodalom” széthullásának megakadályozása. Sem érdek, sem akarat nem volt 1919 telén és tavaszán arra, hogy a nagyhatalmak bármilyen tekintetben méltányolják a magyarországi közvélemény illúzióit, s valószínűleg a kormány tagjai is hüledeztek, amikor február közepén Kunfi Zsigmondnak a berni szocialista kongresszusról visszatérőben készített bizalmas összefoglalóját olvasták arról, hogy „a területi integritás jelszava és a magyar külpolitikának erre a területi integritásra való beállítása érthetetlen és elfogadhatatlan megoldás éppen azok számára, akik a forradalom Magyarországgal rokonszenveznek”.² A memorandum bizalmas jellege érthető volt: Kunfi meggyőződhetett arról svájci útja során, hogy ha a köztársasági Magyarország továbbra is kitart a területi integritás elve mellett, akkor elveszíti ügyének egyedüli külföldi barátait, az angol és francia, sőt még a német szocialistákat is. Emellett azt is tisztán látta, hogy ha szakítanak a területvédő állásponttal, úgy nemcsak belpolitikailag kerülnek lehetetlen helyzetbe, de cserbenhagyják az elfoglalt területeken a megszálló hatóságok ellen 1919 elején kibontakozó munkás- és sztrájkmozgalmakat.

Hidegzuhany lehetett ez Károlynak, aki a belgrádi fiasco után felszállt „a történelem gyorsvonatára”, amelyről azt gondolta, hogy a szocializmus felé repíti az emberiséget, és Magyarország boldogulását is, egy olyan imperializmus utáni világban, amelyet a marxi ideológiák rendeznek be igazsággal és a tiszta wilsonizmus tartós békességgel. Miniszterének és közeli hívének, Buza Barnának azt mondta, jön a szociális világforradalom, és ez

¹ *Hogyan született meg a „Nem! Nem! Soha!”* Az Est, 1934. július 21. 7. Az Archibald Coolidge vezette amerikai küldöttségnek Károlyi Mihály által átadott plakátokról lásd Balogh Ernő vallomását a népbiztosok perében 1920. július 31-én, Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) VII. 5.c 1920-6274. 162. d. XLVII. d. 2984.

² SZÉKELY Vera: *Kunfi Zsigmond 1919. februári memorandumja Magyarország külpolitikai helyzetéről*. Levéltári Közlemények, 1969/2. 357.

fogja elintézni a béke kérdéseit. Ha Franciaországban kormányra jutnak a szocialisták, Magyarország területi épsége is megmenthető lesz.³ Ez a fordulat bizonyosan szerepet játszott abban, hogy Károlyi látványosan hagyta saját politikai hátszágát is összeomlani. A hajdani függetlenségi párt politikusai kormányzati pozíciójukból ellenzékbe szorultak, mint Batthyány Tivadar gróf belügyminiszter és Lovászy Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter – mindketten már 1918 decemberében távoztak a kormányból, mások a döntéshozás periferiájára sodródtak, mint Hock János, a Nemzeti Tanács elnöke vagy a párton kívüli Hatvany Lajos, ismert sajtómágnás – és még ismertebb irodalmi mecénás –, aki a *Pesti Napló* tulajdonosaként segített az előző években Károlyi politikai hátszágát felépíteni, s kulcsszerepet játszott a lázas októberi napok mozgósításában. Januárban Károlyi bizalmas barátja és legközelebbi munkatársa, Jászi Oszkár is leköszönt miniszteri megbízatásáról. Keserűen kellett tudomásul vennie, hogy pártja, a Polgári Radikális Párt nem tud kitörni az értelmiségi politizálásból, de ő maradt az értelmiségi politizálásnál: egyetemi kormánybiztos lett, maga a megbízatás is azt fejezte ki, hogy ekkorra már a magyar szellemi élet polarizációja befejezett tény volt.⁴

A kormányt január 11-től ügyvezető, január 19-től tényleges miniszterelnökként a párton kívüli Berinkey Dénes vezette, míg Károlyi a köztársasági elnöki székbe távozott – sokan ezt is menekülésnek érezték, ha két hónappal korábban elhárította, most miért fogadta el a tisztséget? Az ekkortájt Budapestre kerülő Ágoston Péter államtitkár úgy emlékezett, hogy népszerűsége elporladt: már nem volt senkije.⁵ 1919. január közepén úgy tűnt: teljes a baloldali fordulat, a szociáldemokrata párt a januári kormányalakításkor további két miniszteri tárcával gyarapodott, s az egyik a hadügyi volt, Böhm Vilmos államtitkár foglalta el, csak hogy egy másik szociáldemokrata politikus, Pogány József, a budapesti Katonatanács kormánybiztos-elnökének hatalmi ambícióit megfékezzék. Pogány azonban továbbra is sikeresen szabotálta a hadsereg fegyelmének helyreállítását, ha más nem, ez is arra utalt, hogy a külsőre megerősödött és taglétszámban több száz ezresre duzzadt szociáldemokrata párt egysége sem volt valós.⁶ „A szoci-

³ Buza Barna vallomása a népbiztosok perében 1920. augusztus 3-án, BFL VII. 5.c 1920-6274. 162. d. XLIX. d. 3105–3107.

⁴ A kérdéskör áttekintéséhez lásd LITVÁN György: *A forradalmi kormány és a tudományegyetem erőpróbája 1918/1919 fordulóján*. Történelmi Szemle, 1968/4. 402–427.

⁵ Ágoston Péter 1921. november 16-i tanúvallomása a Károlyi Mihály ellen vagyoni felelősség megállapítása iránti perben, BFL VII. 2.c 1921-36537-peres iratok I. 208., 213.

⁶ 1919 telén a taglétszám 721 437 fő volt, ebből a szakszervezeti létszám 215 222. GÁBOR Sándorné: *A KMP és az MSZDP egyesülése 1919-ben*. Párttörténeti Közlemények, 1960/3. 156.

áldemokrata párt nem párt többé. Ez maga az állam. Kezében van már minden szerve, amely az állam végrehajtója. Kezében van a vasút, a posta, a hadsereg, a rendőrség, a közigazgatás. Minden [...]. A szociáldemokrata párt ma már alig egyéb a beözönlöttek szemében, mint új érvényesülési lehetőség.”⁷ A névtelen panaszkodó Szegeden keletkezett sorait a pártvezetésben is osztották néhányan – rettenetesen hiányzott a hatalom iskolájának parlamenti tapasztalata, ami megmutatta volna, hogy mi lehetséges, és mi nem.⁸

Az előző korszakban – amikor a Tisza István vezette szabadelvű-konzervatív parlamenti többség szűkkeblűsége megakadályozta az általános választójog érvényre jutását, s vele a szocialista parlamenti jelenlétet – úgy tűnt: semmi sem lehetséges. A demokratikus iskolázottság hiánya bizonyosan szerepet játszott abban, hogy most viszont egyre többen fogadták el a szocialista pártból is a bolsevik érvelést, hogy minden lehetséges. A befolyásos szakszervezeti vezető, Garbai Sándor az összes minisztérium élén szocialistát akart látni. A józanságát megőrző Garami Ernő viszont a politikai cselekvés elemi logikájával ment szembe, amikor legszívesebben visszavonta volna pártját a kormányból.⁹

A Budapesti Munkástanács januári ülésén csak Kunfi taktikus közbelépése tartotta fenn az őszirózsás forradalom napjaiban létrejött törékeny kormányzati egységet. Jellemző a helyzet percről percre változó képlékenységre, hogy miközben Kunfi a kommunista Kun Bélával „tisztára elméleti beszélgetéseket folytatott”, addig a Dunántúlon sikeresen szervezkedő keresztényszocialistákkal is tárgyalt a kibontakozásról.¹⁰ Károlyi pedig, aki Tisza politikai árváit összefogó Bethlen Istvánt is talonban tartotta minden eshetőségre készen, sikeresen vonta be a kormányba Nagyatádi Szabó Istvánt, a csizmás kigazdavezért, aki mögött valószínűleg a legtöbb potenciális választó állt. Az őszirózsás forradalom addigi legnagyobb politikai paradoxonját oldotta meg ezzel; a Hadik János tiszavirág-életű kormányában való szerepvállalása miatt „büntetőpadra” került Nagyatádi olyan kor-

⁷ SIPOS Iván: *Hogyan lettem szociáldemokrata, kommunista és – magyar?* Tűz, 1919/11. 8.

⁸ KUNFI Zsigmond: *A legyőzöttek* [1928]. Az eredetileg németül megjelent rövid visszaemlékezést újraközlte KÖVES Rózsa – ERÉNYI Tibor: *Kunfi Zsigmond életútja*. Budapest, 1974, 357–358.

⁹ GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulságok*. Lipcse–Bécs, 1922, 94–99. Vö. KUNFI Zsigmond: *Garami a forradalomban – és emlékirataiban*. Bécsi Magyar Újság, 1922. augusztus 6. 3–4. és augusztus 8. 3.

¹⁰ Kunfi tárgyalásairól a keresztényszocialistákkal – köztük Huszár Károly későbbi miniszterelnökkel – Persián Ádám katolikus egyházügyi kormánybiztos közvetítésével lásd KUNFI: *I. m.* 1922. augusztus 6., 3–4. és augusztus 8., 3.; vö. Berinkei Dénes tanúvallomását a népbiztosok perében 1920. július 28-án, BFL VII. 5.c 1920-6274. 162. d. XLV. d. 2853.

mánynak lett az ellenzéke 1918 őszén, amely pártja legfontosabb célját, a földreformot komolyan meg akarta valósítani.¹¹

A február 23-án Károlyi saját kápolnai birtokán elkezdett földosztást nem csupán a korabeli filmhíradók kamerái és Krúdy Gyula lelkenedző tolla örökítette meg. A Gödöllő határában levő szentgyörgypusztai sokgyerekes családok kis szobáinak falán az olcsó szentképek mellett még évekkel később is ott függött Károlyi Mihály képe. Itt, a gödöllői korona-uradalom kerepesi birtokán, valamint néhány zempléni közlegelő esetében ténylegesen megvalósult a földosztás, máshol azonban nem kerültek ki politikusi szentképek a falakra, az ország legtöbb részén csak a birtokrendező bizottságok szálltak ki március 21-ig, hogy „a földművelő nép földhöz juttatásáról” szóló 1919. évi XVIII. néptörvényt végrehajtsák – de leginkább azért, hogy türelmet esdekeljenek az egyre bizonytalanabb járású népkormány számára.¹²

Hiába tűnt úgy, hogy a földreform végre elindul, hiába döntöttek a választások kiírásáról március elején, a kampány minden piszkos kellékével el is indult, de valódi demokratikus politikai verseny mégsem bontakozott ki. Az előrejelzések azt mutatták, hogy nem lesz meg a szocialista többség, annak ellenére, hogy a politikai színtér töredezett volt, és nem jött létre domináns párt az ellenzéki térfélen sem. Az Országos Propaganda Bizottság később kommunistákhoz állt vezetője, Varjas Sándor állítólag azt mondta Berinkey Dénesnek: a szocialisták legfeljebb 40–45 százalékra számíthatnak.¹³ Mások is így kalkuláltak. Egy Andrássy Gyulánának írt levél 240 mandátumból 90–110-et becsült a szociáldemokratáknak, 40–60-at a Dunántúl erős keresztényszocialistáinak és 10–20 mandátumot Károlyiéknek.¹⁴ Bár alighanem túlbecsülték a szocialista szimpátiákat. Jelzésértékű volt, hogy Horváth János, Székesfehérvár szociáldemokrata főispánja a Belügyminisztériumot figyelmeztette: választás esetén „a keresztényszocialista alapon szervezett földműves és kisbirtokos elemek túlsúlyára kellene

¹¹ KIRÁLY István: Mi történt Nagyatádi Szabó Istvánnal 1919 márciusában, Kaposvárott? In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv* 8. Szerk. KANYAR József. Kaposvár, 1977, 308.

¹² VÍGH Károly: *Vörös Pest vármegye*. Budapest, 1979, 50. Vö. A m. kir. Földművelésügyi Minisztérium története a tanácskormány (proletárdiktatúra) alatt. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K 46, PTI 605. f. II/1.

¹³ Berinkey Dénes tanúvallomása a népbiztosok perében 1920. július 28-án, BFL VII. 5.c 1920-6274. 162. d. XLV. d. 2851–2852.

¹⁴ Rosenberg Augusztá levele Andrássy Gyulánának, Bern, 1919. március 13. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Fol. Hung. 2974. Hajdu Tibor becslése szerint, ha sor került volna a választások megtartására, a szavazatok nagyjából egy-egy harmadát kapta volna az MSZDP, a kisgazdapárttal szövetséget kötő Károlyi-párt és a különböző jobboldali, ellenforradalmi pártok. HAJDU Tibor: *Választójog 1918–1919-ben*. História, 1985/5–6. 50.

számítani”. Jobb nem jutott eszébe, mint azt javasolni, hogy „a választások egyelőre elodáztassanak...”¹⁵ A nem szocialista jelöltekkel szembeni egyre erősödő zaklatások oda vezettek, hogy Károlyi legodaadóbb hívei is az azonnali távozásra gondoltak már, Böhm hadügyminiszter viszont akadémiakusnak minősítette a kérdést azzal kapcsolatban, hogy mi lesz, ha mégsem nyernek a szocialisták. Helyette a *Népszava* vezércikke válaszolt félreérthetetlen hangnemben: a parlamenti választások tétje, hogy békés vagy erőszakos eszközökkel valósul-e meg a szocializmus, amelynek bekövetkezése kikerülhetetlen történelmi és gazdasági szükségszerűség, s ha ezt a szavazók nem értenék meg, és a Szociáldemokrata Párt kisebbségbe kerülne, akkor „el fog következni az erőszakos felforgatások végelethetetlen korszaka”.¹⁶

A *Népszava* idézett cikke egy több hónapos folyamat végére tett pontot. Azt illusztrálta, hogy a magyar politika demokratikus kibontakozásának lehetőségét a bolsevizmushoz való viszony lefagyasztotta. Nem azért, mint ha ez utóbbinak hívei olyan sokan lettek volna. Kun Béla és elvtársai mögött a társadalom egyetlen jelentős csoportja sem állt, még a munkások sem, Győrben, a nagy dunántúli iparvárosban március elején is alig akadt 15-20 munkás, aki elment volna a fővárosból hozatott kommunista szónokot meghallgatni.¹⁷ A bolsevik igékkel az újpesti gyárakban is felsült a rajongó Sinkó Ervin, a kommunista alapítók között mutatóba akadt csak valódi fizikai munkás, mint Mikulik József vagy Mosolygó Antal, a mátyásföldi repülőgépgyár bizalmija. Kun Bélát ez nem feszélyezte. „Csak a vezetőknek kell érettnnek lenni a nagy történelmi feladatra, a proletárdiktatúrában a vezetők az osztály nevében és képviselőként korlátlan hatalommal rendelkeznek” – mondta egykori kolozsvári elvtársának, Vincze Sándornak.¹⁸ A párbeszéd a Népszínház utca és a József körút sarkán álló Simplon kávéházban zajlott, amely irodalmi törzsasztalaival később nevezetes tanyája lett a magyar íróknak, ekkor még inkább színház utáni bő vacsorák színtere volt. Kun jól szabott zsakettet viselt, és gondosan megkötött nyakkendőt. Megjelenése jólétet sugárzott. Amikor Vincze a demokráciára figyelmeztette, nyugodt hangon felelt: „a demokrácia burzsoázizmus”.¹⁹

¹⁵ DANI Lukács – KADÁCSI Tamásné: A tanácsok megalakulása Fejér megyében 1919 tavaszán. In: *A Tanácsköztársaság Fejér megyében*. Székesfehérvár, 1969, 200.

¹⁶ *A politikai és gazdasági hatalom*. *Népszava*, 1919. március 19. 1.

¹⁷ *Mi a kommunizmus?* Testvériség, 1919/11. 1.

¹⁸ VINCZE Sándor: *Az erdélyi forradalom*. I–II. kötet. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (a továbbiakban: PSZL) 965. f. 1. ó. e., II. 61.

¹⁹ *Uo.* 62.

Vincze elképedve hallgatta a választ, de rabul ejtett értelmével korántsem volt egyedül, a bolsevik kommunizmussal szemben egyre többen szorultak defenzívába. Irodalmi eszközökkel küzdött Jászi Oszkár, hogy galileista diákjait visszatartsa; s eleinte Lukács György is.²⁰ Lukács a nagy orosz realistát, Dosztojevszkijt citálta (hibásan) annak bizonyítására, hogy „nem lehetséges, az igazsághoz keresztülhazudni magunkat”, majd amikor váratlanul és véglegesen kommunistává lett, egy mára elfelejtett német romantikus drámaíró. Lukácsot a „megváltó bűn” vállalásának reménytelen heroizmusa nyűgözte le. Az Istenhez vezető út, amely az üdvösség feloldozásával érhető el. A csillogó paradoxon, amely szerint az elkövető tulajdonképpen áldozat, mert gyilkos tettei végső soron a szeretet el nem múló birodalmát készítik elő. Lukács filozófiai felkészültsége nem volt meg az egyébként felkészült szociáldemokrata vezetőkben, és szélsőséges metafizikai merészsége sem.²¹ Ők nem úgy akartak cselekedni, *mintha* minden rajtuk múlna, és nem is gondolták, hogy a történelem velük fog elkezdődni – s arra sajnos még kevésbé, hogy a nem cselekvés is cselekvés. Többségük lanyha és meggyőződés nélküli kedvvel küzdött a kommunista járvány ellen, mások, mint a kőművessegédből lett építőipari szakszervezeti vezetők, például Garbai Sándor vagy Bokányi Dezső nyilvánosan kiosztott csattanós pofonokkal.

A jobboldalról érkező antikommunista kiállítás viszont azonnal ellenforradalmi bélyeget ütött megfogalmazójára. Január folyamán több polgári lap szerkesztőségét is feldúlták, a *Déli Hírlapra* irányuló konzervatív polgári felvásárlási kísérletet kormányzati támogatással akadályozták meg a lap szocialista újságírói, s az 1918–1919 fordulóján kibontakozott „médiaháború” nemcsak a „keresztény” politikát követelő Bangha páter törekvéseit törte le az Apostol-nyomda gépeinek és berendezéseinek szétverésével, hanem margóra szorította a konzervatív és liberális politikai alternatívákat is.²² Egyedül a szakszervezeti lapok mertek riadót fűjni keresetlen nyersséggel: „A munkásmozgalom vizein a kommunizmus hamis lobogója

²⁰ A Szabadgondolat 1918. decemberi számának bolsevizmus-vitájához lásd legújabban CSUNDERLIK Péter: Lukács György és a Szabadgondolat bolsevizmus-vitája. In: *A forradalom végtelensége – Lukács György politika- és társadalomelmélete*. Szerk. BÖCSKEI Balázs. Budapest, 2016, 65–80.

²¹ A Lukács-rejtély könyvtárnyi irodalmából néhány fontos értelmezés: VAJDA Mihály: A dialektika nyomában. (Lukács 1918–1919-ben). In: Uő: *Utam Marxtól*. Pozsony–Budapest, 2015, 210–263. MESTERHÁZI Miklós: Lukács György „pálfordulása”. Világosság, 1981/5. 297–304. Kís János: Lukács György dilemmája. Holmi, 2004/6. 636–667.

²² KLESTENITZ Tibor: *Médiaháború 1919-ben: a Déli Hírlap ügye*. Médiakutató, 2008/1. 69–80. Vö. Gellért Oszkár 1920. január 20-i rendőrségi tanúvallomásával, BFL VII. 18.d 1919-13-8784. Károlyi Mihály elleni zárlati ügy, 36. Gellért Oszkár, a Berinkei-kormány sajtófőnöke volt 1919

alatt kalózhajók cirkálnak, hogy örvénybe taszítsák a jó utakon haladó, a kommunizmust elérni akaró szociáldemokrácia hajóját” – írta a *Famunkás* vezércikkírója, aki éles kirohanást intézett „a párttűtő rubellovagok”, a „megkerült fiskálisok” és a „törtető mérnökfiókák” ellen, „akik az ébredő magyaroknál is mocskosabban gyalázzák a magyar munkásság dicsőséges harcát”.²³

Hasonló heveséssel támadta az újsütetű prófétákat a *Vas- és Fémmunkások Lapja* is: „ide állanak a munkásság elé, föltolakszanak a szónoki emelvényre és adják a hőst, a rettenthetetlen orosz forradalmárt, adják színészi pózban az új Mózeszt, aki eljött, hogy Izrael népét az ígért földjére vezesse. [...] Honnan szerezték ezek az emberek a jogot, hogy itt tala-
kodjanak, hogy itt mindenkit számárnak, árulónak, gyávának és butának bélyegezzenek, a munkástömegek előtt bemocskolják és a munkásságot a maguk ismeretlen céljai felé vonsozzák?”²⁴ De hiába tette ez utóbbi cikk szerzője a „kommunizmus” szót idézőjelek közé, a szocialista érvelés is addig tartott, mint a harmincezer holdas egykori nagyúr, Károlyi Mihályé: még nem jött el a kommunizmus ideje, azt csak akkor vezethetjük be, ha más országok már megtették. Utólag könnyebb meghúzni a választóvonalat a szocialista eszkatológia reformista és revolucionista olvasatai között, de akkor ez utóbbi még kirakatlan puzzle-játék volt, a kortársak többsége annyit látott: „a tempóban” van csupán különbség kommunisták és szocialisták között.²⁵ A kommunizmus démoni metafizikája abban ütött ki igazán, hogy lelkiismeret-furdalást ébresztett: a minden erkölcsöt felrúgó kommunista taktika a politikai felelősség posztjaira a csupán nemrég érkezett szociáldemokrata politikusokban bűntudatot keltett a szakadár „testvérpárttal” szemben, amelynek tagjai Leninnel és a bolsevikok tekintélyével takaróztak. Akik a siker receptjét anélkül reklámozták, hogy a káros mellékhatásokról szóltak volna. Ezért is volt a határozottság hiánya, ezért volt, hogy még Garami Ernő is csak vonakodva egyezett bele abba, hogy a rendőrség tájékoztassa őt a kommunisták törvényellenes üzelmeiről.²⁶ Határozott akcióra csak akkor került sor, amikor 1919. február 20-án mintegy 1500 főnyi tömeg támadta meg a *Népszava* Conti (ma: Tolnai

januárjától, elmondása szerint a sajtó elleni erőszakos fellépés Pogány Józsefre és a Katonatanácsra vezethető vissza.

²³ *Szocializmus vagy „kommunizmus”? Famunkás*, 1919. február 1. 1.

²⁴ *A „kommunisták” és mi. Vas- és Fémmunkások Lapja*, 1919. január 2. 1.

²⁵ Peter KENEZ: Coalition Politics in the Hungarian Soviet Republic. In: *Revolution in Perspective: Essays on the Hungarian Soviet Republic of 1919*. Eds. Andrew C. JANOS – William B. SLOTTMAN. Berkeley–Los Angeles–London, 1971, 62–63.

²⁶ GARAMI: *I. m.* 1922, 105.

Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság 133 napja a 20. századi magyar történelem egyik tragikus eseménysorozata volt, amelyről az elmúlt száz év alatt egymással ellentétes, olykor szélsőséges értékelések láttak napvilágot. A 100. évforduló alkalmat adott az e diktatúrával kapcsolatos régebbi problémák újragondolására és új kérdések megfogalmazására is. Hol a helye a Tanácsköztársaságnak a 20. századi magyar történelemben? Miként jött létre a proletárdiktatúra 1919 márciusában? Milyen távlati célkitűzései voltak az új rendszer irányítóinak? Milyen célokért küzdöttek a Vörös Hadsereg katonái? Milyen volt a diktatúra társadalmi támogatottsága, milyen eljárások alkalmazásával lehet erről évtizedekkel később információkat szerezni? Mit tudtak tenni a Tanácsköztársaság megbuktatása érdekében tevékenykedő politikusok? Hogyan alakult e 133 nap utóélete?

E kérdésekkel és további problémákkal is foglalkoztak az Országgyűlés Hivatala, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár 2019. szeptember 11–12-i nemzetközi konferenciájának különböző szemléletű, többféle megközelítést alkalmazó előadói. A rendezvény címe *„...minden édenek neve vad poklokat büvöl...”. A Magyarországi Tanácsköztársaság* volt; a címbeli idézet Babits Mihály *„Szittál-e lassú mérgeket...”* kezdetű, 1919 nyarán írott, de ekkor még nem publikált versének a diktatúra utópisztikus jövőelképzeléseinek megvalósítására tett kísérletét elítélő részlete. A konferencia előadói egyben e kötet szerzői: Ablonczy Balázs, Anka László, B. Müller Tamás, Bódók Gergely, Csunderlik Péter, Fazekas Csaba, Gali Máté, Gángó Gábor, Hatos Pál, K. Lengyel Zsolt, Ligeti Dávid, Nagy Szabolcs, Paksa Rudolf, Pók Attila, Révész Tamás, Sárándi Tamás, Turbucz Dávid, Ujváry Gábor és Vörös Boldizsár voltak. A konferencia fővédnöke Kövér László, az Országgyűlés elnöke volt.

